

Ništetni pravni poslovi

Defrančeski, Marta

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:685378>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ništetni pravni poslovi

Katedra za građansko pravo

Mentor: prof. dr. sc. Saša Nikšić

Marta Defrančeski

1. UVOD.....	1
2. POJAM I OBILJEŽJA NIŠTETNIH PRAVNIH POSLOVA.....	2
3. UZROCI NIŠTETNOSTI	4
3.1. Nedopuštenost činidbe	4
3.1.1. Protivnost Ustavu RH.....	4
3.1.2. Zabranjeni pravni poslovi.....	5
3.1.3. Nemoralni pravni poslovi.....	7
3.1.4. Zelenaški pravni poslovi.....	9
3.2. Nemogućnost činidbe.....	10
3.3. Neodređenost ili neodredivost činidbe.....	11
3.4. Poslovna nesposobnost.....	12
3.5. Nevaljanost i nesuglasnost očitovanja volje	14
3.5.1. Školski primjer i šala	15
3.5.2. Simulacija (privedan ugovor).....	15
3.5.3. Nesorazum (dissensus)	16
3.5.4. Sila (apsolutna sila, vis absoluta).....	16
3.6. Nedopuštenost pobude	17
3.7. Nedostatak potrebnog oblika	18
4. DJELOMIČNA NIŠTETNOST	20
5. KONVALIDACIJA NIŠTETNIH PRAVNIH POSLOVA	22
6. KONVERZIJA.....	23
7. POSLJEDICE NIŠTETNOSTI.....	23
7.1. Povrat u prijašnje stanje (<i>restitutio in integrum</i>).....	24
7.1.1. Novčana restitucija	26
7.2. Odgovornost za štetu	27
8. ISTICANJE NIŠTETNOSTI.....	27
9. ZAKLJUČAK.....	29
10. LITERATURA	30
11. SUDSKA PRAKSA.....	31

Izjava o izvornosti

Ja, Marta Defrančeski pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Marta Defrančeski, v.r.

1. UVOD

Nevaljanost pravnog posla posljedica je neispunjenja zakonskih pretpostavki koje moraju postojati da bi pravni poslovi uopće proizveli pravne učinke. Te su zakonske pretpostavke predviđene Zakonom o obveznim odnosima (dalje u tekstu: ZOO)¹: poslovna sposobnost suugovaratelja², suglasnost njihovih volja³, dopustivost i mogućnost činidbe⁴ i, ako se zahtijeva određeni oblik, postojanje tog oblika (forme)⁵. Dakle, ako koja od navedenih pretpostavki nedostaje, ugovor se smatra nevaljanim, što znači da ne proizvodi pravne učinke.⁶ Ipak, valja napomenuti da ove odredbe vrijede i za druge pravne poslove; „Odredbe ovoga Zakona koje se odnose na ugovore na odgovarajući se način primjenjuju i na druge pravne poslove.“⁷

Postoje dvije vrste nevaljanih pravnih poslova: ništetni i pobjjni.⁸ Naime, određeni se elementi kod njih razlikuju: karakteristike samih poslova, osobe koje su ovlaštene isticati ih, rokovi za isticanje te posljedice koje izazivaju.⁹ Ipak, ono što ništetne i pobjjne poslove čini jednakima, upravo je trenutak nastupanja pravnih posljedica takvih poslova. Naime, smatra se da pravne posljedice djeluju od trenutka sklapanja takvih poslova, odnosno *ex tunc*.¹⁰

U ovom radu bavit ćemo se ništetnim pravnim poslovima koji su poznati su i pod nazivom apsolutno ništetni pravni poslovi. Uzima se kao da nisu ni sklopljeni, odnosno kao da ne postoje. Ništetnošću se štite javni interesi, ali i interesi ugovornih strana. Međutim, naglasak je ipak na zaštiti javnog interesa.¹¹

¹ Zakon o obveznim odnosima (NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22)

² ZOO čl. 18. st. 1.

³ ZOO čl. 279. st. 3., čl. 282., čl. 185., čl. 249. st. 3.

⁴ ZOO čl. 270. st. 1.

⁵ ZOO čl. 290.

⁶ Momčinović H. Nevaljanost ugovora - Ništetni i pobjjni ugovori prema Zakonu o obveznim odnosima, Hrvatska pravna revija, 2015., br. 2., str. 7.

⁷ ZOO čl. 14. st. 3.

⁸ Klarić P., Vedriš M., Građansko pravo, Narodne novine (2014.), str. 137.

⁹ Ibidem

¹⁰ Ibidem

¹¹ Ibidem

2. POJAM I OBILJEŽJA NIŠTETNIH PRAVNIH POSLOVA

„Ništetni su oni pravni poslovi koji ne proizvode pravne učinke koje bi, da su valjani, trebali proizvesti“.¹² Ovdje se dakako misli samo na namjeravane pravne učinke, s obzirom na to da takvi pravni poslovi ipak proizvode učinke koji su nenamjeravani, a koje nazivamo pravnim posljedicama nevaljanosti.¹³ O pravnim posljedicama nevaljanosti pravnih poslova bit će riječi kasnije u radu. Prema odredbama ZOO-a „ugovor koji je protivan Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralu društva ništetan je, osim ako cilj povrijeđenog pravila ne upućuje na neku drugu pravnu posljedicu ili ako zakon u određenom slučaju ne propisuje što drugo“.¹⁴ Ništetnost nastaje kao posljedica ostvarenja pretpostavki valjanosti pravnog posla ali u njihovom negativnom značenju.¹⁵ Dakle, ako pretpostavke valjanosti pravnog posla koje propisuje zakon nisu ispunjene, on je ništetan. Te su pretpostavke sadržane u odredbama općeg dijela ZOO-a: dopuštenost, predmet ugovora, određenost ili odredivost činidbe, osnova i pobuda ugovora, poslovna sposobnost ugovornih strana, suglasnost volja i kad se to zahtijeva, potreban oblik. Osim u odredbama općeg dijela ZOO-a, pretpostavke su sadržane i u posebnom dijelu ZOO-a za pojedine vrste ugovora.¹⁶ Dakako, neispunjenje pretpostavaka valjanosti pravnih poslova ne dovodi isključivo do ništetnosti, već može nastupiti i pobojnost pravnog posla.¹⁷ Za ništetne poslove uzima se kao da nisu ni zaključeni, odnosno kao da ne postoje.¹⁸ Uzima se da su takvi poslovi ništetni od samog trenutka sklapanja, odnosno *ex tunc*.¹⁹

Ništetnost nastupa na osnovi zakona (*ex lege*), a sud na nju pazi po službenoj dužnosti. S obzirom na to da nastupa *ex lege*, odluka suda kojom je proglašio posao ništetnim, ima tek deklaratorno značenje.²⁰ Valja napomenuti da je ništetnost ugovora izvan slobodne dispozicije stranaka: “O ništetnosti ili valjanosti nekog ugovora ne može se sklopiti nagodba”.²¹ O ništetnosti pravnog posla sud ponekad odlučuje kao o prethodnom pitanju o kojem ovisi rješenje

¹² Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 137.

¹³ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 151.

¹⁴ ZOO čl. 322. st. 1.

¹⁵ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 138.

¹⁶ Pavlović M., Nevaljanost pravnog posla, odnosno ugovora i pravne posljedice nevaljanosti, <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/nevaljanost-pravnog-posla-odnosno-ugovora-i-pravne-posljedice-nevaljanosti>, posljednji put pristupljeno: 11.07.2023.

¹⁷ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 153.

¹⁸ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 137.

¹⁹ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 138.

²⁰ Ibidem

²¹ Sudska odluka - Vs, Rev-1411/99 od 9. VII. 2002., Izbor 2702-167., Momčinović H., o.c., str. 16.

glavne stvari u postupku. U tom će slučaju ta odluka imati pravni učinak samo u konkretnoj parnici u kojoj je sud odlučivao o tom pitanju.²²

Iako i jedni i drugi pripadaju zajedničkoj kategoriji nevaljanih pravnih poslova, ništetni se pravni poslovi od pobjasnih razlikuju po njihovim karakteristikama, krugu osoba koje su ovlaštene na isticanje, vremenskom ograničenju za isticanje, razlozima koji ih uzrokuju te posljedicama koje izazivaju.²³ Tako je za isticanje ništetnosti ovlaštena je svaka zainteresirana osoba i sud na ništetnost pazi po službenoj dužnosti.²⁴ S druge strane, na pobjasnost sud pazi samo na zahtjev ovlaštene osobe, odnosno osobe u čijem interesu se pobjasnost ustanovljava.²⁵ Nadalje, dok se ništetnost može isticati neograničeno, pravo na zahtjev za poništenjem pobjasnog ugovora prestaje istekom godine dana od saznanja za razlog pobjasnosti, odnosno prestanka prisile.²⁶ Objektivni rok iznosi tri godine od trenutka kad je ugovor sklopljen.²⁷ Razlog navedenim razlikama leži u težini povreda. Naime, za razliku od pobjasnih ugovora glede kojih je došlo do blažih povreda, ništetni ugovori predstavljaju teže povrede javnog poretka.²⁸ Bitno je napomenuti da u našem pravnom sustavu nema razlike u trenutku nastupanja pravnih posljedica ništetnih i pobjasnih pravnih poslova. Naime, i kod jednih i kod drugih pravne posljedice nastupaju od trenutka sklapanja tih pravnih poslova, odnosno *ex tunc*.²⁹ Međutim, razlika je u tome što je za nastupanje poništenja kod pobjasnih ugovora potrebna konstitutivna presuda, dok se ništetnost ugovora utvrđuje deklaratornom presudom.³⁰ Također, razlika je u tome što istekom roka za njihov poništaj, pobjasni pravni poslovi konvalidiraju.³¹ S druge strane, ništetni pravni poslovi u pravilu ne konvalidiraju, osim kad se radi zabrani manjeg značenja kao uzroku ništetnosti, a ugovor je u cijelosti ispunjen.³²

²² Pavlović M., o.c., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/nevaljanost-pravnog-posla-odnosno-ugovora-i-pravne-posljedice-nevaljanosti>, posljednji put pristupljeno: 11.07.2023.

²³ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 137.

²⁴ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 152.

²⁵ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 153.

²⁶ ZOO čl. 335. st. 1.

²⁷ ZOO čl. 335. st. 2.

²⁸ Jug J., Ništetnost ugovora - posljedice, zastara i druga sporna pitanja, Pravo u gospodarstvu, God. 56., 2017., br. 5. str. 758.

²⁹ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 137.

³⁰ Jug J., o.c., str. 758.

³¹ Momčinović H., o.c., str. 8.

³² ZOO čl. 326.

3. UZROCI NIŠTETNOSTI

Razlozi koji dovode do ništetnosti mogu se podijeliti na opće i posebne.³³ Opći su razlozi navedeni u Zakonu o obveznim odnosima: „Ugovor koji je protivan Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralu društva ništetan je, osim ako cilj povrijeđenog pravila ne upućuje na neku drugu pravnu posljedicu ili ako zakon u određenom slučaju ne propisuje što drugo“.³⁴ Posebni su razlozi poslovna nesposobnost, nevaljanost i nesuglasnost očitovanja volje, nemogućnost, neodređenost i neodredivost činidbe, nedopuštenost pobude te nedostatak potrebnog oblika.³⁵

3.1. Nedopuštenost činidbe

Kad govorimo o općim razlozima ništetnosti, ugovor je protivan Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralu društva ako je činidba protivna Ustavu, prisilnim propisima ili moralu društva. Dakle, radi se o nedopuštenosti činidbe.³⁶ Pojam nedopuštenosti činidbe obuhvaća zabranjene, nemoralne i zelenaške poslove.³⁷

3.1.1. Protivnost Ustavu RH

Protivnost Ustavu Republike Hrvatske³⁸ (dalje u tekstu: Ustav) u pravilu je u uskoj vezi s protivnošću prisilnom propisu. Međutim, moguće je i da ugovor bude u suprotnosti s odredbama Ustava RH ali ne i s nekom kogentnom odredbom propisa.³⁹

Protivnost Ustavu Republike Hrvatske podrazumijeva protivnost ustavnim načelima ali i njegovim odredbama. Tako je člankom 49. stavkom 2. Ustava propisano da od strane države svim poduzetnicima treba biti osiguran jednak pravni položaj na tržištu te da je zlouporaba monopolskog položaja određenog zakonom zabranjena.⁴⁰ Naime, sudskom je praksom predviđeno da je postavljanje uvjeta za davanje suglasnosti za otvaranje prodavaonice na

³³ Jug J., o.c., str. 760.

³⁴ ZOO čl. 322. st. 1.

³⁵ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 138.

³⁶ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 144.

³⁷ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 145.

³⁸ Ustav Republike Hrvatske (NN 56/90, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14)

³⁹ Jug J., o.c., str. 760.

⁴⁰ Momčinović H., o.c., str. 14.

području određene mjesne zajednice na način da se plati određeni postotak godišnjeg bruto prometa u korist te zajednice, suprotno načelima jedinstvenog tržišta na teritoriju Republike Hrvatske, pa se posljedično i takav ugovor smatra ništetnim.⁴¹

Također, ništetan je ugovor sklopljen protivno odredbama međunarodnog ugovora koji je na snazi.⁴² Naime, „međunarodni ugovori koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni, a koji su na snazi, čine dio unutarnjeg pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj su snazi iznad zakona. Njihove se odredbe mogu mijenjati ili ukidati samo uz uvjete i na način koji su u njima utvrđeni, ili suglasno općim pravilima međunarodnog prava.“⁴³

3.1.2. Zabranjeni pravni poslovi

Zabranjeni su pravni poslovi oni koji su u suprotnosti s prisilnim propisima pravnog poretka. Ovdje se osim protivnosti pravilima građanskog prava uzima u obzir i protivnost propisima drugih pravnih područja.⁴⁴ Iako je najčešće riječ o zakonu, protivnost se može odnositi i na neki podzakonski akt.⁴⁵

Prilikom utvrđivanja ništetnosti ugovora ili njegovih pojedinih odredbi, potrebno je da sudac najprije utvrdi radi li se o prisilnom propisu ili odredbi tog propisa a u odnosu na koji bi taj ugovor ili njegove pojedine odredbe bile u protivnosti. Proces samog utvrđivanja uvelike ovisi o samoj normi, točnije o načinu na koji je ista formulirana. Naime, nesumnjivo će biti riječ o prisilnom propisu ako u normi jasno stoji da je svaki ugovor ništetan ako je sklopljen protivno toj normi. Također, ako u propisu stoji da je ugovor koji je sklopljen protivno tom propisu “bez pravnog učinka“ ili da “nema pravni učinak“, evidentno je da se radi o prisilnom propisu. To vrijedi i za propis u kojem je zakonodavac upotrijebio izraz kojim se nešto zabranjuje.⁴⁶ Dakle, postoji niz izraza kojima se zakonodavac koristi kako bi izrazio prisilnost normi; “ugovor mora biti sklopljen“, “ugovor obvezuje samo ako je“, “ne može se stjecati“, “može se dati nakon što“ i slični.⁴⁷

⁴¹ Sudska odluka - Vts, Pž-652/87 od 27. X. 1987., PSP-31/133., Momčinović H., o.c., str. 14.

⁴² Momčinović H., o.c., str. 14.

⁴³ Ustav, čl. 34.

⁴⁴ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 145.

⁴⁵ Jug J., o.c., str. 762.

⁴⁶ Ibidem

⁴⁷ Jug J., o.c., str. 763.

U situacijama u kojima je sklapanje ugovora zabranjeno samo jednoj ugovornoj strani, ZOO ne predviđa ništetnost ugovora kao posljedicu; „Ako je sklapanje određenog ugovora zabranjeno samo jednoj strani, ugovor je valjan ako u zakonu nije što drugo predviđeno za određeni slučaj, a strana koja je povrijedila zakonsku zabranu snosit će odgovarajuće posljedice.“⁴⁸ Te posljedice mogu biti bilo upravne bilo kaznene prirode.⁴⁹ Svrha ove odredbe ZOO-a upravo je zaštita pravne sigurnosti i druge ugovorne strane, a njezinu primjenu nalazimo najčešće u potrošačkim ugovorima prilikom čega se pitanje zabrane sklapanja određenog ugovora jednoj strani pojavljuje najčešće kod subjekata trgovačkog prava, u svezi s prodajom robe kupcima. Te se zabrane odnose na pitanje cijene, vremena i mjesta prodaje.⁵⁰ Kao primjer može poslužiti prodaja robe poslije isteka radnog vremena ili praznikom.⁵¹

Valja napomenuti da se ništetnost ugovora ne može isticati ako je zabrana manjeg značenja, a ugovor je u cijelosti ispunjen te se u tom slučaju govori o konvalidaciji.⁵²

Glede mogućnosti isticanja ništetnosti poziva da se učini ponuda, odnosno odluke o otkazu ugovora o radu ili sudske odluke koja nadomješta ugovor sudska praksa je iznijela posebno stajalište. Naime, „natječaj za prikupljanje pisanih ponuda za prodaju nekretnine nije ugovor, već poziv da se učini ponuda, pa tužitelj ne može s uspjehom u sudskom postupku zahtijevati utvrđenje ništetnosti takvog natječaja.”⁵³ Osobno smatram da je ovo stajalište sudske prakse opravdano s obzirom na činjenicu da ne postoji suglasnost stranaka o bitnim sastojcima ugovora. Također, svrha poziva da se učini ponuda tek je pregovaranje o elementima potencijalno sklopljenog ugovora, a ne i sklapanje istog. U tom smislu, poziv da se učini ponuda treba promatrati kao čin koji prethodi samoj ponudi i posljedično nema obvezujuć karakter.

Također, „ne može se osnovano zahtijevati utvrđenje ništetnosti otkaza ugovora o radu prema odredbi čl. 103. ZOO-a/91 (sada: čl. 322. ZOO-a - napomena autora), jer ta odluka nije ugovor, već jednostrana odluka jedne od ugovornih stranaka.”⁵⁴ Međutim, odredbe koje se tiču ugovora primjenjuju se i na ostale pravne poslove.⁵⁵ Uzimajući u obzir činjenicu da su jednostrane izjave volje kojima se okončava ugovorni odnos također pravni poslovi na koje se

⁴⁸ ZOO čl. 322. st. 2.

⁴⁹ Jug J., o.c., str. 766

⁵⁰ Ibidem

⁵¹ Momčinović H., o.c., str. 16.

⁵² Klarić P., Vedriš M., o.c, str. 145.

⁵³ Sudska odluka - Žs Rijeka, GŽ-1629/01 od 16. I. 2002., Izbor 1/04-24, Momčinović H., o.c., str. 14.

⁵⁴ Sudska odluka - Žs Koprivnica, GŽ-1017/03 od 4. IX. 2003., ING PSP 04-1/str. 21., Momčinović H., o.c., str.

14.

⁵⁵ ZOO čl. 14. st. 3.

na odgovarajući način primjenjuju pravila o nevaljanosti ugovora, očito je da je ovakva sudska praksa u suprotnosti s odredbom članka 14. stavka 3. ZOO-a.

3.1.3. Nemoralni pravni poslovi

„Nemoralni pravni poslovi su oni koji se protive moralnim normama određene društvene zajednice.“⁵⁶ Uzimajući u obzir činjenicu da pojam “moral društva“ u našem pravnom sustavu nije definiran, na sucu je zadatak da u svakom konkretnom slučaju procjeni je li određeno ponašanje protivno moralu društva, odnosno je li do povrede došlo. Iako se pojam morala može tumačiti kao protivnost temeljnim pravima i načelima na kojima počiva pravni sustav Republike Hrvatske i javni poredak u cjelini, prema sudskoj praksi, sam pojam morala obuhvaća i one sfere društvenih odnosa koji se odvijaju između pojedinaca kao članova društvene zajednice u poslovnom i pravnom prometu kad ugovori nisu predmet javnog poretka.⁵⁷ „Najčešće su to slučajevi obiteljskog i seksualnog života, koji nisu regulirani pozitivno pravnim propisima (npr. ugovor između oženjene osobe i njegove ljubavnice o uzdržavanju, nagrađivanju usluga, održavanju odnosa na određeno vrijeme i sl.).“⁵⁸ Specifičnost ove vrste odnosa upravo je ta što su to područja glede kojih između država postoje znatne razlike u njihovoj pravnoj regulativi. Naime, kulturološke razlike stvorile su različita mišljenja općeprihvaćena u društvu.⁵⁹ Dakle, pitanje morala može se tumačiti kroz prizmu zaštite interesa pojedinca ili društva, odnosno javnog poretka. Valja pritom napomenuti da se individualni interes pojedinca isprepliće s interesom društva. ZOO izrijekom ne navodi „javni red“, „javni interes“, „javnu politiku“ ili „javni poredak“. Međutim, pravna teorija i praksa pojam javnog poretka tumači kao pojam koji je širi od pojma morala društva, a moral društva kao njegov sastavni dio. Dakle, ugovori protivni Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralu društva u praksi ujedno se smatraju i ugovorima koji su protivni javnom poretku. Također, prilikom procjene o povredi morala i donošenju odluke o ništetnosti ugovora, sudac će se voditi individualnim interesom pojedinca koji ne smije biti u suprotnosti s interesom društva. Naime, sudska praksa zadržava

⁵⁶ Klarić P., Vedriš M., o.c, str. 145.

⁵⁷ Jug J., o.c., str. 765.

⁵⁸ Rodin M., Protivnost moralu (contra bonos mores) kao razlog nevaljanosti ugovora, Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta u Rijeci, God. 34., 2013., br .2. str. 1125.

⁵⁹ Rodin M., o.c., str.1126.

stav da pojam javnog poretka označava temeljna pravna i moralna načela na kojima počiva sustav Republike Hrvatske.⁶⁰

Pojam morala društva (*boni mores*) često se poistovjećuje s načelom savjesnosti i poštenja (*bone fide*). Zajedničko je tim pojmovima što su ispunjeni moralnim sadržajem.⁶¹ Međutim, za razliku od *bone fide* koji se odnosi na konkretne odnose između stranaka kao što su dužnost obavještavanja i polaganja računa, tumačenja ugovora tako da se uvažavaju interesi obiju stranaka, spremnost na potpuno i valjano ostvarivanje i ispunjenje ugovora i sl., *boni mores* obuhvaća pitanje morala na apstraktan način u poslovnim ali i privatnim i obiteljskim odnosima.⁶²

Nemoralni pravni poslovi često se preklapaju i sa zabranjenim pravnim poslovima, s obzirom na to da je dio moralnih normi sadržan upravo u pravnim normama.⁶³ U tom slučaju razlikujemo dvije situacije. Prva je situacija vezana za zelenaške ugovore. Naime, u slučaju takvih ugovora nemoralno postupanje podrazumijeva se kao povreda pravne norme, što znači da su nemoralni ugovori izričito propisani kao nezakoniti u ugovornom pravu. Posljedično, nije potrebno dokazivati protivnost moralu društva s obzirom na to da je ona već uvrštena u prisilni propis. U drugoj situaciji protivnost moralu društva i prisilnom propisu kao razlozi ništetnosti postoje istovremeno.⁶⁴ To će primjerice biti slučaj kad je ugovor protivan i moralu društva i načelu savjesnosti i poštenja. Naime, uzima se da je ugovor o doživotnom uzdržavanju ništetan kad je sklopljen u okolnostima u kojima davatelj uzdržavanja zna da je primatelj uzdržavanja teško bolestan i da se nastupanje smrti očekuje u skorijem vremenu.⁶⁵

Bitno je napomenuti da one povrede morala koje nisu od velikog značaja te one koje su propisane drugim načelima i odredbama koje upućuju na neku drugu pravnu posljednicu ne treba uzimati kao razlog ništetnosti ugovora.⁶⁶ Naime, moralni postulati kao što su poštovanje, iskazivanje istine, držanje danog obećanja, iako u društvu prihvaćeni kao takvi, neće uvijek biti pravno zaštićeni.⁶⁷ Tako primjerice „kupnja parfema ljubavnici čak i da je prodavatelj upoznat s razlogom kupnje“ neće dovesti do ništetnosti.⁶⁸ Razlog je tomu sprječavanje ograničenja

⁶⁰ Rodin M., o.c., str.1125.

⁶¹ Rodin M., o.c., str.1128.

⁶² Ibidem

⁶³ Jug J., o.c., str.765

⁶⁴ Ibidem

⁶⁵ Sudska odluka - VSRH Rev-1780/98-2, <https://www.iusinfo.hr/sudska-praksa/VSRH1998RevB1780A2>, posljednji put pristupljeno: 11.07.2023.

⁶⁶ Jug J., o.c., str.766.

⁶⁷ Rodin M., o.c., str. 1124.

⁶⁸ Ibidem

prava na slobodu ugovaranja, pa tako oni pravni poslovi koji se mogu smatrati nemoralnima ipak neće biti ništetni. Utvrđivanje značajnosti povrede moralnosti prepušteno je sudu, koji će se pritom voditi kriterijem mišljenja prosječnog čovjeka određenog društva u trenutku sklapanja ugovora o tome što je moralno.⁶⁹ Nadalje, za neke je povrede morala ZOO predviđena neka druga sankcija pa ugovori kojih se tiče ta povreda neće biti ništetni. Primjerice, nemoralno postupanje ugovorne strane može uzrokovati povredu načela: ravnopravnosti stranaka, savjesnosti i poštenja, zabrane zlouporabe prava, jednake vrijednosti činidbe, prouzročenja štete i slično. Ovisno o načelu koje je takvim postupanjem povrijeđeno, kao posljedica povrede morala nastupit će pobožnost ugovora ili pravo na naknadu štete.⁷⁰

3.1.4. Zelenaški pravni poslovi

Naposljetku, u nedopuštene pravne poslove ubrajamo i zelenaške pravne poslove. „Zelenaški ugovor je ugovor kojim netko, koristeći se stanjem nužde ili teškim materijalnim stanjem drugog, njegovim nedovoljnim iskustvom, lakomislenošću ili zavisnošću, ugovori za sebe ili za nekog trećega korist koja je u očitom nerazmjeru s onim što je on drugom dao ili učinio, ili se obvezao dati ili učiniti.“⁷¹ Dakle, da bi se ugovor okarakterizirao kao zelenaški, potrebno je da sadrži određene elemente. Objektivnim elementom smatra se očigledan nerazmjer između vrijednosti uzajamnih činidbi između lihvara (zelenaša) i oštećene stranke, dok se subjektivnim smatraju nepovoljne okolnosti koje se odnose na oštećenu stranu te znanje lihvara za postojanje istih i njegova namjera iskorištavanja radi pribavljanja protupravne imovinske koristi.⁷² Zapravo se radi o situaciji u kojoj je povrijeđena strana ograničena u slobodi odlučivanja ili tu slobodu uopće ne posjeduje jer se nalazi u nezavidnoj situaciji naspram druge strane.⁷³ Da bi se ugovor smatrao zelenaškim (lihvarskim) bitno je da navedeni objektivni i subjektivni elementi ugovora postoje već u trenutku njegova sklapanja, a kasnije promijene okolnosti na strani oštećene stranke nemaju učinka.⁷⁴ Ovi elementi mogu postojati kod bilo kojeg naplatnog ugovora (npr. ugovora o kupoprodaji, zakupu, najmu, dosmrtnom

⁶⁹ Ibidem

⁷⁰ Ibidem

⁷¹ ZOO čl. 329. st. 1.

⁷² Ljubić D., Kaznenopravno uređenje lihvarskog (zelenaškog) ugovora, Policija i sigurnost, God. 31., 2022., br. 3., str. 365.

⁷³ Slakoper Z., Nevaljanost ugovora, sloboda ugovaranja i zaštita javnog poretka, <https://informator.hr/strucni-clanci/4082?Hls=Nevaljanost%2520ugovora%3A%3A%3Anevaljanost%2520ugovora%3A%3A%3Anevaljanosti%2520ugovora>, posljednji put pristupljeno: 11.07.2023.

⁷⁴ Momčinović H., o.c., str. 17.

odnosno doživotnom uzdržavanju itd.).⁷⁵ Iako je takav ugovor ništetan, on će ostati na snazi ako oštećenik u roku od pet godina od sklapanja ugovora podnese zahtjev sudu za smanjenjem obveze na iznos koji je pravičan, a sud tom zahtjevu udovolji.⁷⁶

Osim odredbama građanskog prava, sklapanje zelenaških ugovora regulirano je i kaznenim zakonom (dalje u tekstu: KZ); „Tko iskorištavajući nuždu, neiskustvo, lakomislenost, smanjenu sposobnost rasuđivanja ili znatnu slabost druge osobe primi od nje ili s njom ugovori za sebe ili drugoga imovinsku korist koja je u očitom nerazmjeru s onim što je on dao, učinio ili se obvezao učiniti, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.“⁷⁷ „Ako se počinitelj bavi tom djelatnošću ili je pribavljena znatna imovinska korist, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.“⁷⁸ Dakle, fizičke osobe koje sklope takav ugovor kazneno odgovaraju.⁷⁹ U kaznenom zakonu takvi su ugovori poznati i pod nazivom lihvarski ugovori. Građanskopravna regulacija s jedne i kaznenopravna s druge strane, imaju različitu svrhu. Naime, građansko pravo primarno osigurava pravnu zaštitu imovine, dok kazneno pravo to čini samo supsidijarno. Razlog je tomu činjenica da se adekvatna društvena zaštita ne može u potpunosti ostvariti sankcijom ništetnosti koju pruža građanskopravni okvir, jer je ona isključivo privatnopravnog karaktera.⁸⁰

Dakle, ZOO za zelenaški ugovor propisuje sankciju ništetnosti i djelomične ništetnosti pa se uz njega posljedično vežu pravne posljedice restitucije i odgovornosti za štetu, u korist savjesne ugovorne stranke ako su se pritom ispunile potrebne pretpostavke.⁸¹ Takvo je normativno uređenje posljedica činjenice da se ovakvim ugovorima vrijeđaju neka temeljna načela propisana u ZOO kao što su: savjesnost i poštenje, jednaka vrijednost uzajamnih činidaba, ravnopravnost sudionika u obveznopravnom odnosu te zabrana prouzročenja štete.⁸²

3.2. Nemogućnost činidbe

Da bi nemogućnost činidbe uzrokovala ništetnost ugovora trebaju se ispuniti određene pretpostavke. Naime, nemogućnost mora postojati u trenutku sklapanja tog pravnog posla i

⁷⁵ Ljubić D., o.c., str. 364.

⁷⁶ ZOO čl. 329. st. 3. i 4.

⁷⁷ Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22), čl. 241. st. 1.

⁷⁸ KZ čl. 242. st. 2.

⁷⁹ Klarić P., Vedriš M., o.c, str. 146.

⁸⁰ Ljubić D., o.c., str. 365.

⁸¹ Ljubić D., o.c., str. 366.

⁸² Šernhorst N., Otklanjanje posljedica zelenaškog ugovora, Pravo i porezi, god. 24., 2015., br. 3., str. 11.

činidba mora biti objektivno nemoguća.⁸³ Smatrat će se da je činidba objektivno nemoguća kada radnju nitko ne može izvršiti (prema rimskom pravu; *impossibilium nulla obligatio est*).⁸⁴ Subjektivna nemogućnost s druge strane neće uzrokovati ništetnost. To bi bio primjer činidbe koja se u pravilu može izvršiti, ali osoba koja se obvezala na njezino izvršenje nije to u mogućnosti. U tom slučaju javlja se odgovornost dužnika za njezino neizvršenje. Naknadna nemogućnost ne uzrokuje ništetnost posla, već odgovornost dužnika za štetu ako je nemogućnost rezultat njegove krivnje. Ako nemogućnost nije nastupila krivnjom dužnika, obveza će prestati. Iznimka je propast generičkih stvari (zamjenjivih) te će u tim situacijama obveza prestati samo ako su generičke stvari trebale biti uzete iz određene mase tih stvari, pa cijela masa propadne bez krivnje dužnika. U slučaju kad je dužnik oslobođen obveze, dužan je vjerovniku ustupiti pravo koje ima prema trećoj osobi odgovornoj za nemogućnost ispunjenja.⁸⁵ Pravni posao koji se sklapa pod odgodnim uvjetom ili rokom valjan je ako je prije ispunjenja uvjeta, odnosno isteka roka činidba postala moguća, dopuštena i određena (odrediva). Dakle, prvobitna nemogućnost činidbe neće u tom slučaju biti razlog ništetnosti pravnog posla.⁸⁶ Primjeri objektivne nemogućnosti činidbe su primjerice slučaj kad je predmet zakupa minirano poljoprivredno zemljište⁸⁷, odnosno kad je predmet darovanja nepostojeća nekretnina.⁸⁸

3.3. Neodređenost ili neodredivost činidbe

Neodređena činidba je ona glede koje stranke u ugovoru nisu potpuno jasno odredile što je predmet obveze. Neodrediva je pak ona za koju stranke nisu pružile dovoljno informacija posredstvom kojih bi se ona mogla odrediti ili nisu trećoj osobi ostavile da ona odredi činidbu.⁸⁹ Ipak, ZOO propisuje slučajeve u kojima će pravni posao biti valjan unatoč tome što činidba nije određena niti odrediva: “Kad trgovačkim ugovorom o kupoprodaji cijena nije određena, niti u njemu ima dovoljno podataka s pomoću kojih bi se ona mogla odrediti, kupac je dužan platiti cijenu koju je prodavatelj redovito naplaćivao u vrijeme sklapanja ugovora, a kad ove nema, razumnoj cijenu.”⁹⁰ „Pod razumnoj cijenom smatra se tekuća cijena u vrijeme sklapanja

⁸³ Klarić P., Vedriš M., o.c, str. 143.

⁸⁴ Klarić P., Vedriš M., o.c, str. 144.

⁸⁵ Ibidem

⁸⁶ Ibidem

⁸⁷ Sudska odluka - Vs, Rev-341/02 od 4. IX. 2002., Izbor 1/03-26., Momčinović H., o.c., str. 11.

⁸⁸ Sudska odluka - Vs, Rev-902/00 od 17. I. 2001., ING PSP 02-/str. 51., Momčinović H., o.c., str. 11.

⁸⁹ Jug J., o.c., str. 774.

⁹⁰ ZOO čl. 384. st. 2.

ugovora, a ako se ona ne može utvrditi, onda cijenu koju utvrđuje sud prema okolnostima slučaja.“⁹¹

3.4. Poslovna nesposobnost

„Poslovno sposobna osoba može vlastitim očitovanjima volje stvarati pravne učinke.“⁹² To znači da ima mogućnost utjecaja na nastanak, trajanje i prestanak pravnih odnosa.⁹³ Trenutak stjecanja poslovne sposobnosti razlikuje se kod fizičkih i pravnih osoba. Naime, fizička osoba poslovnu sposobnost stječe punoljetnošću, dok pravna osoba upisom u sudski registar. Dakle, maloljetna osoba smatra se poslovno nesposobnom, izuzev one osobe koja sklopi brak.⁹⁴ Naime, prema Obiteljskom zakonu (dalje u tekstu: ObZ), osoba koja ima navršenih šesnaest godina života može po odobrenju suda u izvanparničnom postupku sklopiti brak ako sud utvrdi da je osoba mentalno i tjelesno zrela za brak te ako smatra da je sklapanje tog braka za njezinu dobrobit.⁹⁵ Maloljetnici s navršenih petnaest godina života imaju djelomičnu poslovnu sposobnost ako su u radnom odnosu. U tom slučaju, njihova se poslovna sposobnost odnosi isključivo na raspolaganje svojom zaradom, odnosno imovinom.⁹⁶

Poslovno su nesposobne i punoljetne osobe lišene poslovne sposobnosti.⁹⁷ „Sud će u izvanparničnom postupku punoljetnu osobu koja se zbog duševnih smetnji ili drugih razloga nije sposobna brinuti o nekom od svojih prava, potreba ili interesa, ili koja ugrožava prava i interese drugih osoba o kojima je dužna skrbiti se, u tom dijelu lišiti poslovne sposobnosti“.⁹⁸ Valja napomenuti da osoba ne može biti lišena poslovne sposobnosti u potpunosti. Naime, sud će rješenjem o lišenju poslovne sposobnosti odrediti koje radnje i poslove osoba nije sposobna samostalno poduzeti u odnosu na imovinu i osobno stanje.⁹⁹ „Radnje i poslovi koje osoba nije sposobna samostalno poduzeti i koji se odnose na imovinu su raspolaganje i upravljanje imovinom, plaćom ili drugim stalnim novčanim primanjima, osim ako nije Obiteljskim zakonom drukčije određeno.“¹⁰⁰ Dakle, u odnosu na poslove koji nisu određeni rješenjem,

⁹¹ ZOO čl. 384. st. 3.

⁹² ZOO čl. 18. st. 1.

⁹³ Pavlović M., Nevaljanost pravnog posla, odnosno ugovora i pravne posljedice nevaljanosti, <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/nevaljanost-pravnog-posla-odnosno-ugovora-i-pravne-posljedice-nevaljanosti>, posljednji put pristupljeno: 11.07.2023.

⁹⁴ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 138.

⁹⁵ Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23), čl. 25. st. 2.

⁹⁶ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 138.

⁹⁷ Ibidem

⁹⁸ ObZ čl. 234. st. 1.

⁹⁹ ObZ čl. 234. st. 4.

¹⁰⁰ ObZ čl. 234. st. 6.

osoba se smatra poslovno sposobnom.¹⁰¹ S time u vezi, valja napomenuti da spomenuta ograničenja treba na što jasniji način konkretizirati i pritom se voditi načelom ograničavanja prava u što manjoj mogućoj mjeri. Ovaj pristup svoje uporište nalazi u članku 2. Konvencije o zaštiti osoba s invaliditetom¹⁰² prema kojoj „Razumna prilagodba” znači potrebnu i prikladnu preinaku i podešavanja, koja ne predstavljaju nerazmjerno ili neprimjereno opterećenje, da bi se takvo što u pojedinačnom slučaju, tamo gdje je to potrebno kako bi se osobama s invaliditetom osiguralo uživanje ili korištenje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda na ravnopravnoj osnovi s drugima. Tek po sveobuhvatnoj procjeni preostalih, očuvanih sposobnosti osobe, može uslijediti odluka o ograničenjima koja su nužna radi zaštite njenih imovinskih prava i interesa.“¹⁰³

“Umjesto osobe koja nema poslovnu sposobnost očitovat će svoju volju njezin zakonski zastupnik ili skrbnik.“¹⁰⁴ „Za pravnu osobu volju očituju njezina tijela u pravnim poslovima i postupcima koje poduzimaju u tome svojstvu“.¹⁰⁵ Dakle, od fizičkih osoba poslovno nesposobne su maloljetne osobe (izuzev onih koje sklope brak) i punoljetne osobe koje su iz nekog razloga lišene poslovne sposobnosti. Poslovi koje sklope takve osobe ništetni su. Pravna osoba može pravne poslove sklapati u okviru svoje pravne sposobnosti.¹⁰⁶ Međutim, oni poslovi koje sklopi izvan tih okvira, smatrat će se pravno valjanim. Razlog je tomu taj što je hrvatsko zakonodavstvo odbacilo doktrinu *ultra vires*, prema kojoj bi se pravni poslovi sklopljeni izvan predmeta poslovanja pravne osobe, smatrali ništetnima.¹⁰⁷ Prema Zakonu o trgovačkim društvima¹⁰⁸, društvo bi za takve poslove odgovaralo za prekršaj sankcioniran novčanom kaznom.¹⁰⁹

¹⁰¹ ObZ čl. 234. st. 9.

¹⁰² Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, Narodne novine, Međunarodni ugovori, 6/2007, 3/2008, 5/2008

¹⁰³ Sokić K., Uzelac J., Imovinskopravni položaj osoba lišenih poslovne sposobnosti, *Financije i pravo*, God. 6., 2018., br. 2., str. 8.

¹⁰⁴ ZOO čl. 18. st. 4.

¹⁰⁵ ZOO čl. 18. st. 5.

¹⁰⁶ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 138.

¹⁰⁷ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 139.

¹⁰⁸ Zakon o trgovačkim društvima (NN 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, 40/19, 34/22, 114/22, 18/23)

¹⁰⁹ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 139.

3.5. Nevaljanost i nesuglasnost očitovanja volje

„Za valjani pravni posao, time i za ugovor, potrebno je da su se ugovorne strane usuglasile o njegovim bitnim sastojcima“. ¹¹⁰ „Nevaljano je svako očitovanje volje koje nije učinjeno slobodno i ozbiljno, zatim ako postoje drugi oblici nesuglasnosti između volje i očitovanja te ako očitovanja ugovornih strana nisu međusobno suglasna.“ ¹¹¹ Dakako, suglasnost očitovanja volje uzima se kao pretpostavka valjanosti samo kod dvostranih pravnih poslova, jer se po prirodi stvari ne zahtijeva kod jednostranih pravnih poslova. Također, očitovanje će biti nevaljano ako izražena volja ne predstavlja istinsku volju ugovaratelja. ¹¹² Spomenuti nesklad između volje i očitovanja ugovorne strane poznat je još i pod pojmom „mana volje“ i dijeli se u dvije skupine - svjesni i nesvjesni nesklad. ¹¹³

Svjesni nesklad predstavlja situaciju u kojoj osoba očituje ono što ne želi i to učini s prethodnom namjerom. Primjeri svjesnog nesklada su: školski primjer, simulacija, mentalna rezervacija, šala i prijetnja. ¹¹⁴

Kod nesvjesnog nesklada pak ne postoji faktor namjere te osoba nije svjesna da očituje nešto što zapravo ne želi. Primjeri nesvjesnog nesklada su pak: neznanje, prijevara, zabluda i nesporazum. Ovisno o tome o kojoj se vrsti mane volje radi u konkretnom slučaju, one će uzrokovati ništetnost ili pobožnost pravnog posla. Iznimka je mentalna rezervacija koja ne izaziva nevaljanost pravnog posla. To je situacija u kojoj osoba očituje kao svoju volju ono što zapravo i ne želi, a druga ugovorna strana toga nije svjesna. U tom slučaju primjenjuje se pravilo „tko zna ili mora znati posljedice svog očitovanja, ne može htjeti očitovanje bez posljedica“. Klasični primjer mentalne rezervacije je dražba. Naime, kao motiv sudjelovanja određenih kupaca koji na dražbi ne mora nužno biti kupnja određene stvari, već povisivanje konačne cijene nadmetanjem. U tom slučaju, oni su dužni preuzeti rizik mogućnosti da postanu dostalci. ¹¹⁵

¹¹⁰ Pavlović M., Nevaljanost pravnog posla odnosno ugovora i pravne posljedice nevaljanosti, <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/nevaljanost-pravnog-posla-odnosno-ugovora-i-pravne-posljedice-nevaljanosti>, posljednji put pristupljeno: 11.07.2023.

¹¹¹ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 140.

¹¹² Jug J., o.c., str. 769.

¹¹³ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 141.

¹¹⁴ Ibidem

¹¹⁵ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 141.

3.5.1. Školski primjer i šala

Školski primjer i šala predstavljaju svjesni nesklad između volje i očitovanja.¹¹⁶ Posao koji je sklopljen na takav način uzrokuje ništetnost ugovora. Međutim, on će biti valjan ako jedna od stranaka opravdano posao shvati ozbiljnim. U sudskoj praksi nailazimo na sljedeći primjer: Osoba je dala nalog prijatelju da njegovom djetetu kupi igračku kako bi ga smirio a da pritom nije bila ozbiljna. Prijatelj je taj nalog shvatio ozbiljno i kupio skupocjenu igračku. Osoba koja je dala nalog morala je prema propisima o mandatu nadoknaditi prijatelju trošak.¹¹⁷

3.5.2. Simulacija (prividan ugovor)

Simulacija je oblik svjesnog nesklada između volje i očitovanja prilikom čega je cilj stranaka uvjeriti treće osobe da je zaključen ugovor koji zapravo i nije zaključen. Pojam simulacije dijelimo na apsolutnu i relativnu.¹¹⁸

Apsolutna simulacija predstavlja sklapanje ugovora radi zaobilaženja propisa, prikrivanja imovine nekih osoba, prijevare trećih osoba i slično. Naime, stranke u tom slučaju ne sklapaju nikakav ugovor, već samo stvaraju privid sklapanja. S obzirom na to da ne postoji suglasnost volja stranaka da sklope ugovor, on nije ni nastao.¹¹⁹ Primjeri apsolutne simulacije su primjerice prividna prodaja određene stvari bliskoj osobi radi prikrate vjerovnika ili prividno otuđenje nekretnine radi stjecanja nekog prava.¹²⁰

S druge strane, prilikom relativne simulacije stranke sklapaju jedan pravni posao da bi prikriji drugi koji uistinu žele sklopiti. Prividan pravni posao naziva se simulirani, a prikriiveni disimulirani. Simulirani posao je ništav jer ne odgovara pravnoj volji stranaka, dok će disimulirani biti valjan samo ako su se ispunile sve pretpostavke za valjanost takvog ugovora.¹²¹ Primjerice, stranke mogu sklopiti kupoprodajni ugovor prividno, da bi prikrijele ugovor o

¹¹⁶ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 141.

¹¹⁷ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 142.

¹¹⁸ Čuveljak J., Mane volje, Hrvatska pravna revija, God. 2., 2002., br. 1. str. 25.

¹¹⁹ Ibidem

¹²⁰ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 142.

¹²¹ Čuveljak J., o.c., str. 25.

darovanju koji je stvarno sklopljen. Razlog tome bi bilo izbjegavanje primjene propisa o porezu.¹²²

Što se tiče njihovog djelovanja, prividni ugovori neće proizvoditi pravne učinke među strankama ali će ih proizvoditi prema savjesnim trećim osobama. To su one osobe koje nisu znale niti su morale znati da je ugovor prividan. Ako su na temelju prividnog ugovora nešto stekle to zadržavaju a ako su nešto dale to im se mora vratiti. Uz navedeno one imaju pravo i na naknadu štete od ugovornih stranaka. Nesavjesne osobe također imaju pravo na povrat danog i zadržavanje stečenog ali nemaju pravo na naknadu štete.¹²³

3.5.3. Nesporazum (dissensus)

Nesporazum predstavlja nesvjesni nesklad očitovanja volje stranaka jer stranke u trenutku sklapanja ugovora nisu svjesne postojanja nesklada između njihovih volja i očitovanja. Taj se nesporazum odnosi na pravnu narav ugovora koji se sklapa ili na neki bitan sastojak ugovora.¹²⁴ Radi se o situaciji u kojoj postoji pogrešna predodžba o očitovanju volje druge ugovorne strane kod obje strane ugovora, za razliku od zablude kod koje takva predodžba postoji samo kod jedne ugovorne strane.¹²⁵ U teoriji se takav ugovor naziva nepostojećim i smatra se da nije ni nastao. Primjer nesporazuma o pravnoj naravi stvari bio bi situacija u kojoj jedna osoba drugoj daje neku stvar u posudbu, a druga osoba to očitovanje protumači kao čin darovanja. S druge strane, o nesporazumu o bitnom sastojku ugovora radi se primjerice kad prilikom kupoprodaje jedna stranka misli da je kupoprodajna cijena dogovorena u jednoj valuti, a druga stranka misli da je cijena dogovorena u drugoj valuti.¹²⁶

3.5.4. Sila (apsolutna sila, vis absoluta)

„Ugovor sklopljen uporabom sile prema ugovornoj strani ništetan je“.¹²⁷ Kad govorimo o sili u kontekstu ništetnosti ugovora, mislimo na fizičku silu. Ona predstavlja čin nasilja nad

¹²² Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 142.

¹²³ Čuveljak J., o.c., str. 25.

¹²⁴ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 142.

¹²⁵ Čuveljak J., o.c., str. 23.

¹²⁶ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 143.

¹²⁷ ZOO čl. 279. st. 3.

osobom prilikom sklapanja pravnog posla, a s ciljem iznuđivanja željenog očitovanja volje.¹²⁸ Klasični primjer je nasilno pomicanje nečije ruke prilikom potpisivanja ugovora.¹²⁹ U tom slučaju osoba nad kojom se fizička sila vrši, nema svoju volju pri očitovanju ili je nije očitovala.¹³⁰

Osim fizičke sile, naše zakonodavstvo poznaje i pojam psihičke prisile (*vis compulsiva*) koja predstavlja prijetnju nekim zlom ako se ne očituje volja na način na koji to zahtjeva određena ugovorna strana.¹³¹ Naime, prijetnja kao psihička prisila u pravilu uzrokuje pobožnost ugovora. Međutim, prema jednom stajalištu ona u svom najjačem obliku uzrokuje ništetnost odnosno nepostojanje takvog ugovora.¹³²

3.6. Nedopuštenost pobude

„Pobuda (motiv) je unutarnji i (u pravilu) prikriveni čimbenik koji utječe na donošenje odluke jedne ugovorne strane o sklapanju određenog ugovora.“¹³³ „Pobude iz kojih je ugovor sklopljen ne utječu na njegovu valjanost.“¹³⁴ „Ali ako je nedopuštena pobuda bitno utjecala na odluku jednog ugovaratelja da sklopi ugovor i ako je to drugi ugovaratelj znao ili morao znati, ugovor će biti bez učinka.“¹³⁵ Nedopuštenost pobude izjednačava se s nedopuštenosti činidbe te će dakle ona biti nedopuštena kad je protivna Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralu društva. Dakle, da bi ugovor bio ništetan neophodno je da se kumulativno ispune tri uvjeta: nedopuštenost pobude, bitan utjecaj nedopuštene pobude na odluku ugovaratelja da sklopi ugovor i činjenica da je drugi ugovaratelj znao ili morao znati da je nedopuštena pobuda bila od utjecaja na njegova suugovaratelja na način da ga navede da sklopi ugovor. Međutim, kad se radi o besplatnom ugovoru, on će biti ništetan i u slučaju kad drugi ugovaratelj nije znao niti morao znati da je nedopuštena pobuda bitno utjecala na njegova

¹²⁸ Jug J., o.c., str. 771.

¹²⁹ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 143.

¹³⁰ Jug J., o.c., str. 771.

¹³¹ Momčinović H., o.c., str. 9.

¹³² Pavlović M., o.c., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/nevaljanost-pravnog-posla-odnosno-ugovora-i-pravne-posljedice-nevaljanosti>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

¹³³ Momčinović H., o.c., str. 12.

¹³⁴ ZOO čl. 273. st. 1.

¹³⁵ ZOO čl. 273. st. 2.

suugovaratelja da sklopi ugovor.¹³⁶ Razlog je tomu taj što je kod besplatnih pravnih poslova pobuda bitan sastojak jer nema protučinidbe.¹³⁷

Primjer nedopuštene činidbe prilikom sklapanja kupoprodajnog ugovora bila bi situacija u kojoj kupac kupuje određeni prostor koji bi namijenio za narkomanske radnje. U tom slučaju, od presudnog je značaja za valjanost ugovora činjenica je li prodavatelj znao ili pak morao znati za tu nedopuštenu pobudu na strani kupca, jer će u tom slučaju ugovor biti ništetan. Primjerice, ako je javno poznato da se kupac bavi poslovima koji su povezani s drogom, uzima se da je prodavatelj morao znati za postojanje nedopuštene pobude prilikom sklapanja tog kupoprodajnog ugovora.¹³⁸

3.7. Nedostatak potrebnog oblika

Svaki pravni posao ima neki oblik kojim se očituje volja stranka o njegovom sadržaju.¹³⁹ To očitovanje volje može biti učinjeno riječima, uobičajenim znakovima ili bilo kojim drugim ponašanjem iz kojega se jasno može razaznati postojanje i sadržaj očitovane volje te identitet osobe koja je volju očitovala. Ona se može očitovati i pomoću komunikacijskih sredstava. Bitno je samo da je izjava volje učinjena ozbiljno i slobodno.¹⁴⁰ Usmeno očitovanje volje je očitovanje izgovorenom riječi. U tom slučaju, jedna ugovorna strana ima pravo tražiti od druge potvrdu sklopljenog ugovora u roku od osam dana. U slučaju da druga strana odbije dati potvrdu, može ju tražiti i od suda ako ima za to pravni interes.¹⁴¹ Pisano očitovanje je ono koje je učinjeno pisanom riječi. U tom slučaju ono ne mora biti vlastoručno napisano ali je bitno da je vlastoručno potpisano. Iznimka od tog pravila je oporuka. Naime, ona je valjana ako ju je oporučitelj vlastoručno napisao i potpisao.¹⁴² Za valjanost pravnog posla ponekad je dovoljno da se volja očituje znakovima kao što je klimanje glavom, kretnja ruke, mimika i slično. U tom slučaju bitno je da je taj način prepoznatljiv u onom okruženju u kojem se volja očituje.¹⁴³ Osim navedenih oblika očitovanja volje, ista se može očitovati i konkludentnim radnjama. U tom

¹³⁶ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 147.

¹³⁷ Pavlović M., o.c., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/nevaljanost-pravnog-posla-odnosno-ugovora-i-pravne-posljedice-nevaljanosti>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

¹³⁸ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 147.

¹³⁹ Pavlović M., o.c., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/oblici-ocitovanja-volje-u-sklapanju-pravnih-poslova>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

¹⁴⁰ Ibidem

¹⁴¹ Ibidem

¹⁴² Ibidem

¹⁴³ Ibidem

slučaju radi se o neizravnom očitovanju volje, za razliku od svih ostalih koja su izravna. Kod ovog oblika očitovanja bitno je da se iz ponašanja osobe koja volju očituje, može sa sigurnošću utvrditi sadržaj njezine volje. Primjer za ovakav neizravan način očitovanja je npr. kod ugovora o građenju, gdje se smatra da je izvršena primopredaja ako primopredajni zapisnik izgrađenog objekta nije sastavljen a počelo se s njegovom uporabom.¹⁴⁴ Prema svemu prethodno navedenom očito je da je staro rimsko načelo formalizma prema kojem se pravni posao smatra valjanim samo ako je sklopljen u određenom obliku, napušteno.¹⁴⁵ Razlog je tomu taj što je za nastanak obveze relevantan sadržaj očitovane volje stranaka, a ne oblik u kojem je volja očitovana.¹⁴⁶

Prema ZOO, glede potrebnog oblika ugovora vrijedi načelo neformalnosti. Drugim riječima, ugovor se može sklopiti u bilo kojem obliku osim kad je propisom određeno da se on mora sklopiti u određenom obliku i kad su se stranke ugovora sporazumjele o posebnom obliku ugovora kao uvjetu valjanosti istog.¹⁴⁷ Dakle, razlikujemo zakonski oblik ugovora (*forma ex lege*) i ugovoreni oblik (*forma ex contractu*).¹⁴⁸

Prema ZOO, neki od primjera ugovora koji predstavljaju odstupanje od načela neformalnosti (*forma ex lege*) jesu: ugovor o kupoprodaji nekretnine, ugovor o najmu nekretnine, ugovor o licenci, ugovor o građenju, ugovor o kreditu i ugovor o alotmanu. Također, postoje određeni zakoni koji za neke ugovore propisuju pisanu formu kao obveznu: Zakon o najmu stanova¹⁴⁹ za ugovor o najmu stana, Zakon o leasingu¹⁵⁰ za ugovor o leasingu, Zakon o zakupu i kupoprodaji poslovnog prostora¹⁵¹ za ugovor o zakupu poslovnog prostora itd. Potreban oblik ne mora nužno značiti pisanu formu. Primjerice, ZOO propisuje da je za valjanost ugovora o doživotnom uzdržavanju nužno da je isti ovjeren kod suca nadležnog suda, solemniziran kod javnog bilježnika ili sastavljen u obliku javnobilježničkog akta.¹⁵² Kad je

¹⁴⁴ Pavlović M., o.c., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/oblici-ocitovanja-volje-u-sklapanju-pravnih-poslova>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

¹⁴⁵ Ibidem

¹⁴⁶ Pavlović M., o.c., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/oblici-ocitovanja-volje-u-sklapanju-pravnih-poslova>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

¹⁴⁷ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 150.

¹⁴⁸ Momčinović H., o.c., str. 13.

¹⁴⁹ Zakon o najmu stanova (NN 91/96, 48/98, 66/98, 22/06, 68/18, 105/20)

¹⁵⁰ Zakon o leasingu (NN 141/13)

¹⁵¹ Zakon o zakupu i kupoprodaji poslovnog prostora (NN 125/11, 64/15, 112/18)

¹⁵² Pavlović M., o.c., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/konvalidacija-ugovora-nesklopljenih-u-zahitjevanoj-pisanoj-formi>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

propisom određen potreban oblik ugovora, to vrijedi i za sve izmjene i dopune tog ugovora.¹⁵³ „Ako je ugovor sklopljen u posebnom obliku, bilo na temelju zakona, bilo voljom ugovornih strana, vrijedi samo ono što je u tom obliku izraženo“.¹⁵⁴ Međutim, usmene pogodbe koje se tiču sporednih točaka ugovora bit će valjane ako nisu u opreci sa sadržajem ugovora i ciljem zbog kojeg je poseban oblik propisan.¹⁵⁵ Također, bit će valjane i one usmene pogodbe kojima se obveze jedne ili obje strane smanjuju ili olakšavaju ako je oblik propisan samo u interesu stranaka tog ugovora.¹⁵⁶

Prema ZOO, ugovori koji nisu sklopljeni u potrebnom obliku ništavi su. Međutim, isti mogu konvalidirati ako su ugovorne strane ispunile obveze iz ugovora u pretežnom dijelu ili u cijelosti, osim ako iz cilja radi kojega je oblik propisan ne proizlazi što drugo.¹⁵⁷ Važno je istaknuti da je potrebno da u tom slučaju obje strane ugovora ispune svoje obveze, da se radi o ugovoru za čije se sklapanje zahtjeva pisani oblik te da se ne radi o ugovorima glede kojih se propisanim oblikom štiti javni interes. U suprotnom, ugovor neće konvalidirati. Upravo iz tog razloga, sud u svakom konkretnom slučaju utvrđuje svrhu propisanog oblika.¹⁵⁸

4. DJELOMIČNA NIŠTETNOST

Djelomična ništetnost pravnog posla znači da je samo neka od odredbi ugovora ništetna. U tom slučaju vrijedi pravilo *utile per inutile non vitiatur* (korisno se štetnim ne kvari) što znači da ništetnost neke odredbe pravnog posla neće značiti i ništetnost cijelog ugovora. Međutim, da bi to pravilo vrijedilo nužno je da se ispune određeni uvjeti. Naime, ugovor će ostati na snazi u slučaju kad može opstati bez te odredbe a ona nije bila uvjet ugovora a niti odlučujuća pobuda zbog koje je isti sklopljen. U slučaju kad je pak odredba bila uvjet ugovora ili odlučujuća pobuda ugovora, isti će ostati na snazi samo ako je ništetnost utvrđena da bi ugovor bio oslobođen te odredbe i vrijedio bez nje.¹⁵⁹ Temelj načela prema kojem ništetnost određene odredbe ugovora ne povlači i ništetnost ugovora u cijelosti pronalazimo u načelu *pacta sunt servanda*, prema kojem treba težiti tome da se obvezni ugovori ispune ako za to postoji

¹⁵³ Momčinović H., o.c., str. 13.

¹⁵⁴ ZOO čl. 291. st. 1.

¹⁵⁵ ZOO čl. 291. st. 2.

¹⁵⁶ ZOO čl. 291. st. 3.

¹⁵⁷ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 150.

¹⁵⁸ Momčinović H., o.c., str. 13.

¹⁵⁹ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 150.

moćnost. Primjerice, ako su zatezne kamate ugovorene po stopi koja ne odgovara zakonom propisanoj kamatnoj stopi, nišetna će biti predmetna odredba, ali ne i cijeli ugovor.¹⁶⁰

Kao što je već navedeno, od načela djelomične nišetnosti postoje dvije iznimke. Prva se odnosi na situaciju kada ugovor ne može opstati bez predmetne odredbe jer ista bitna za postojanje ugovora (npr. kad je predmet ugovora stvar koja je izvan pravnog prometa).¹⁶¹

Druga se odnosi na situaciju kada je nišetna odredba bila uvjet ugovora ili pak odlučujuća pobuda zbog koje je isti sklopljen, osim u slučaju kad je nišetnost ustanovljena da bi ugovor bio oslobođen te odredbe i vrijedio bez nje (npr. kada se zajmoprimac obveže zajmodavcu nišetnom odredbom ugovora o zajmu da će umjesto nedopuštenih ugovornih kamata zajmodavcu odraditi više dana na njegovom gospodarstvu).¹⁶²

Djelomična nišetnost osobito je važna kad su u pitanju potrošački ugovori u kontekstu nepoštenih ugovornih odredbi. Pitanje nepoštenih ugovornih odredbi uređeno je Zakonom o obveznim odnosima i Zakonom o zaštiti potrošača¹⁶³ (dalje u tekstu: ZZP) u kojem slučaju je Zakon o zaštiti potrošača *lex specialis* u odnosu prema Zakonu o obveznim odnosima koji je opći propis koji obuhvaća normiranje svih vrsta ugovora. Također, ZOO ima supsidijarnu primjenu u odnosu na ZZP, što znači da ako nije drugačije određeno u ZZP, na obveznopravne odnose između potrošača i trgovca, primjenjuju se odredbe ZOO.¹⁶⁴ Pojam nepoštene ugovorne odredbe određen je u ZOO samo kao opća klauzula, a u ZZP i kao opća klauzula ali i kao lista potencijalno nepoštenih odredbi.¹⁶⁵ Lista se sastoji od devetnaest primjera nepoštenih odredbi, prilikom čega je potrebno da se kumulativno ispune pretpostavke iz opće klauzule.¹⁶⁶ S obzirom na to da postoje konkretni primjeri nepoštenih odredbi, na sudu je samo da utvrdi jesu li ispunjeni kriteriji koji čine opću klauzulu.¹⁶⁷ Opća klauzula zapravo predstavlja dva kriterija prema kojima se određuje nepoštenost odredbe, uz uvjet da je u pitanju odredba o kojoj se nije pojedinačno pregovaralo. Jedan od kriterija je da je odredba uzrokovala znatnu neravnotežu u pravima i obvezama ugovornih strana na štetu potrošača, a drugi je kriterij da je to u suprotnosti s načelom savjesnosti i poštenja. Pojam neravnoteže predstavlja situaciju kad se npr. jednoj

¹⁶⁰ Pavlović M., o.c., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/nevaljanost-pravnog-posla-odnosno-ugovora-i-pravne-posljedice-nevaljanosti>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

¹⁶¹ Ibidem

¹⁶² Pavlović M., o.c., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/nevaljanost-pravnog-posla-odnosno-ugovora-i-pravne-posljedice-nevaljanosti>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

¹⁶³ Zakon o zaštiti potrošača (NN 19/22, 59/23)

¹⁶⁴ Jug J., o.c., str. 782.

¹⁶⁵ Jug J., o.c., str. 784.

¹⁶⁶ ZZP čl. 54.

¹⁶⁷ Jug J., o.c., str. 784.

strani priznaju određena prava, a drugoj ne. „Znatna neravnoteža“ pojam je koji razrješava sudska praksa. Kriterij savjesnosti i poštenja ispunjen je ako obje ugovorne strane poštuju kako svoje, tako i interese druge strane. Kao što je već napomenuto, da bi se utvrđivala nepoštenost odredbe ugovora, bitno je da se radi o odredbi o kojoj se nije pojedinačno pregovaralo. Prema ZZP, ako je to odredba koja je formulirana od strane trgovca, a potrošač nije imao utjecaj na njezin sadržaj, postoji presumpcija o tome da se o odredbi nije pojedinačno pregovaralo. Najbolji primjer za to su unaprijed formulirani tipski ugovori. U tom slučaju, može se dokazivati i suprotno, prilikom čega je teret dokaza na trgovcu.¹⁶⁸ „ZZP izrijeком određuje da su nepoštene ugovore odredbe nišetne te da nišetnost pojedine odredbe ugovora ne povlači nišetnost i samog ugovora ako on može opstati bez nišetne odredbe.“ Dakle, iako odredbe ZZP o nepoštenim ugovornim odredbama u odnosu na odredbe ZOO o djelomičnoj nišetnosti predstavljaju *lex specialis*, one su međusobno usklađene.¹⁶⁹

5. KONVALIDACIJA NIŠETNIH PRAVNIH POSLOVA

„Konvalidacija je naknadno osnaženje nevaljanih pravnih poslova“.¹⁷⁰ To znači da ugovor koji je nevaljan dobiva na vrijednosti koju nije imao do tog trenutka.¹⁷¹ Kod nišetnih pravnih poslova ona u pravilu nije moguća; „Nišetan ugovor ne postaje valjan kad uzrok nišetnosti naknadno nestane“.¹⁷² Ovo načelo svoje korijene ima još u rimskom pravu prema kojem ono što je u početku bilo nevaljano, ne može protekom vremena postati valjano (*quod ab initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere*).¹⁷³ Ipak, nišetni pravni poslovi mogu konvalidirati ako su kumulativno ispunjene dvije pretpostavke. Prva je pretpostavka da je uzrok nišetnosti zabrana manjeg značenja koja je prisutna već u trenutku sklapanja ugovora. Druga se pretpostavka sastoji u tome da ugovor mora biti ispunjen u cijelosti. Prema sudskoj praksi, zabrana manjeg značenja određuje se kao ona zabrana kojom se štiti privatni interes. Naime, ako se štiti javni interes, ne može se govoriti o zabrani manjeg značenja te u tom slučaju konvalidacija nije moguća čak i ako je ugovor ispunjen u cijelosti. Osim ove opće odredbe, postoje i one kojima se definiraju posebne pretpostavke za konvalidaciju nišetnih ugovora, a

¹⁶⁸ Jug J., o.c., str. 783.

¹⁶⁹ Jug J., o.c., str. 784.

¹⁷⁰ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 177.

¹⁷¹ Pavlović M., o.c., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/nevaljanost-pravnog-posla-odnosno-ugovora-i-pravne-posljedice-nevaljanosti>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

¹⁷² ZOO čl. 326. st. 1.

¹⁷³ Pavlović M., o.c., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/nevaljanost-pravnog-posla-odnosno-ugovora-i-pravne-posljedice-nevaljanosti>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

odnose se na zelenaške ugovore kao i na one koji su ništetni zbog nedostatka pisanog oblika¹⁷⁴. Pretpostavka za konvalidaciju zelenaških pravnih poslova je ta da oštećenik u roku od pet godina od sklapanja pravog posla podnese zahtjev da se njegova obveza smanji na pravičan iznos te da sud taj zahtjev usvoji. I na kraju, pravni poslovi koji nisu sklopljeni u pisanom obliku iako je takav oblik uvjet njihove valjanosti, postaju valjani ako su stranke ispunile taj posao, bilo u cijelosti, bilo u pretežitom dijelu.¹⁷⁵

6. KONVERZIJA

Konverzija je pretvaranje ništetnog u valjani pravni posao, a moguća je ako se ispune tri pretpostavke. Prvenstveno, ništetan pravni posao mora udovoljavati pretpostavkama za valjanost nekog drugog pravnog posla pa će među stranama vrijediti taj drugi pravni posao. Nadalje, to treba biti u skladu s ciljem kojeg su stranke odredile kad su sklapale pravni posao i mora se moći uzeti da bi one taj posao sklopile da su znale za ništetnost svog posla. Dakle, među stranama vrijedi onaj pravni posao koji udovoljava pretpostavkama posla koji su strane prvotno namjeravale sklopiti i on se naziva konvertiranim pravnim poslom. Na taj se način zapravo pokušava izbjeći da pravni poslovi ostaju ništetni zbog eventualnog nepoznavanja pretpostavaka valjanosti. Primjerice, stranke su imale namjeru sklopiti mjenični zajam, ali nisu uvrstile sve propisane bitne sastojke. U tom slučaju, taj će namjeravani pravni posao biti ništetan, ali će udovoljavati pretpostavkama za valjanost zajma. Mjenica će u tom slučaju imati značenje priznanice odnosno zadužnice.¹⁷⁶ Za valjanu provedbu konverzije bitno je da su stranke postupale u dobroj vjeri, odnosno da nisu bile svjesne činjenice da sklapaju ništetni ugovor jer bi se u tom slučaju radilo o simuliranom pravnom poslu.¹⁷⁷

7. POSLJEDICE NIŠTETNOSTI

Pravne posljedice ništetnosti ugovora razlikuju se ovisno o tome jesu li obveze iz ugovora ispunjene u cijelosti, djelomično ili ih stranke nisu ni počele ispunjavati. Ako stranke nisu ni počele ispunjavati obveze iz ugovora, nijedna stranka ugovora nema pravo zahtijevati ispunjenje ugovorne obveze od druge strane. Također, ako se radi o jednostranoobveznom

¹⁷⁴ Jug J., o.c., str. 786.

¹⁷⁵ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 178.

¹⁷⁶ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 179.

¹⁷⁷ Jug J., o.c., str. 785.

ugovoru, dužnik nije dužan ispuniti preuzetu obvezu. Naime, s obzirom na to da se radi o ništetnom ugovoru, pravna osnova za postavljanje zahtjeva za ispunjenje ugovora ne postoji.¹⁷⁸

Kad se govori o posljedicama ništetnosti misli se na nenamjeravane pravne učinke. Oni obuhvaćaju prava, dužnosti i odgovornosti stranaka ugovora kao i ovlaštenja suda u vezi s ostvarivanjem tih prava i dužnosti. To su obveza restitucije, odnosno povrata u prijašnje stanje (*restitutio in integrum*) i odgovornost za štetu.¹⁷⁹

7.1. Povrat u prijašnje stanje (*restitutio in integrum*)

Povrat u prijašnje stanje podrazumijeva dužnost ugovornih strana da svaka od njih drugoj strani vrati sve ono što je primila na osnovi predmetnog ugovora.¹⁸⁰ „Sve ono što je strana primila“ treba tumačiti kao sve ono što je predmet činidbe koja je izvršena toj ugovornoj strani. Činidba može biti činjenje, propuštanje ili trpljenje.¹⁸¹ U slučaju da taj povrat nije moguć (npr. predana stvar je potrošena ili predmet ugovora nije stvar nego rad ili usluga) daje se novčana naknada koja se određuje u skladu s cijenama u trenutku donošenja sudske odluke.¹⁸² S obzirom na to je li povrat moguće izvršiti ili je potrebno drugoj strani dati novčanu naknadu, razlikujemo naturalnu od novčane restitucije. Ona stranka ugovora koja je izvršila činidbu vjerovnik je obveze restitucije, a stranka kojoj je ona izvršena dužnik je obveze restitucije.¹⁸³ U slučaju da obje stranke nevaljanog ugovora izvrše činidbe prilikom ispunjavanja ugovora, obveza naturalne restitucije nastaje za obje stranke i radi se o obostranoj odnosno dvostranoj restituciji.¹⁸⁴ Obveza naturalne restitucije nastaje *ex lege* u trenutku izvršenja činidbe prilikom ispunjenja obveze koja je preuzeta ugovorom. Zapravo se radi o tome da je činidba izvršena bez valjanog pravnog temelja, a obveza koja se ispunjava pravno je nepostojeća jer se radi o ništavom ugovoru. Pritom valja napomenuti da obveza restitucije postoji bez obzira na krivnju za nevaljanost ugovora. Dakle, pitanje tko je odgovoran za nevaljanost ugovora nije relevantno. Također, pitanje savjesnosti odnosno nesavjesnosti stjecatelja također nije od značaja. Naime, dužnik obveze restitucije, dužan je vratiti stečeno bez obzira na to je li ili nije znao ili morao

¹⁷⁸ Pavlović M., o.c., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/nevaljanost-pravnog-posla-odnosno-ugovora-i-pravne-posljedice-nevaljanosti>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

¹⁷⁹ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 151.

¹⁸⁰ Ibidem

¹⁸¹ Tot, I., Pravne posljedice nevaljanosti trajnoga ugovora, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 40., 2019., br. 2., str. 669.

¹⁸² Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 151.

¹⁸³ Tot, I., o.c., str. 669.

¹⁸⁴ Tot, I., o.c., str. 671.

znati za nišetnost ugovora.¹⁸⁵ Ipak, savjesnost odnosno poštenje stjecatelja bit će od važnosti kad je u pitanju obveza plaćanja zatezних kamata na svotu koju su strane primile na osnovi nišetnog ugovora. Naime, na tu se obvezu odnose odredbe o opsegu vraćanja pri stjecanju bez osnove: „kad se vraća ono što je stečeno bez osnove, moraju se vratiti plodovi i platiti zatezne kamate, i to od dana stjecanja ako je stjecatelj nepošten, a inače od dana podnošenja zahtjeva.“¹⁸⁶

Glede zastare restitucijskog zahtjeva, stajalište je sudske prakse da zastarni rok počinje teći od dana pravomoćnosti sudske odluke kojom je utvrđena nišetnost ugovora te da zastara nastupa protekom deset godina od pravomoćnosti odluke kojom je sporno potraživanje utvrđeno.¹⁸⁷ Mišljenja sam da ovakvo pravno shvaćanje dovodi do pravne nesigurnosti. Naime, s obzirom na to da zastara počinje teći tek pravomoćnošću sudske odluke o nišetnosti pravnog posla, postoji velika mogućnost da do zastare nikada i ne dođe pa se otvara mogućnost subjektima da potražuju nešto što je ugovoreno u dalekoj prošlosti. To bi značilo da je ugovor zbog očite neizvjesnosti na neki način uvijek na „klimavim nogama.“

Zahtjev za restitucijom ne mora uvijek biti prihvaćen od strane suda. Naime, ako je zahtjev postavila nesavjesna ugovorna strana (ona koja je u vrijeme sklapanja ugovora znala ili morala znati za razloge nišetnosti) sud ga može odbiti u cijelosti ili djelomično ako je ugovor nišetan zbog toga što je po sadržaju ili cilju protivan Ustavu Republike Hrvatske ili prisilnim propisima.¹⁸⁸

Naturalna restitucija ima za svrhu uspostavu stanja koje je postojalo prije izvršenja činidbe od strane vjerovnika te obveze. Iako je sličnost sa institutom odgovornosti za štetu i institutom neopravdanog obogaćenja očita, postoje bitne razlike. Naime, vjerovnik obveze naturalne restitucije vršenjem činidbe bez pravnog temelja ne dovodi sebe nužno u situaciju da mu se imovina umanjuje, odnosno da trpi stvarnu štetu zbog nevaljanosti ugovora. Ako ju pak trpi, ta se šteta nadoknađuje prema pravilima o odgovornosti za štetu. Također, vršenjem činidbe, vjerovnikova se imovina ne mora nužno povećati pa samim time niti pretpostavka za primjenu instituta neopravdanog obogaćenja, odnosno stjecanja bez osnove nije ispunjena.¹⁸⁹ Nastavno

¹⁸⁵ Tot, I., o.c., str. 670.

¹⁸⁶ Pavlović M., o.c., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/nevaljanost-pravnog-posla-odnosno-ugovora-i-pravne-posljedice-nevaljanosti>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

¹⁸⁷ Baretić M., Maganić A., <https://informator.hr/strucni-clanci/otvorena-pitanja-o-restitucijskim-zahtjevima-iz-nisetnih-pravnih-poslova-nakon-pravnog-shvacanja-vrhovnog-suda-rh>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

¹⁸⁸ Pavlović M., o.c., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/nevaljanost-pravnog-posla-odnosno-ugovora-i-pravne-posljedice-nevaljanosti>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

¹⁸⁹ Tot I., o.c., str. 672.

na to valja napomenuti da u slučaju kad se radi o novčanoj činidbi koja je izvršena na temelju ništavog ugovora, vjerovnik će se moći poslužiti tek kondicijskim zahtjevom. Razlog je tomu taj što prilikom izvršenja novčane činidbe bez valjanog pravnog temelja dolazi do povećanja imovine druge strane, odnosno stjecanja bez osnove. S obzirom na to da novac predstavlja generičku stvar, a predmet novčane činidbe nije novac već novčana tražbina, nema mjesta zahtjevu za naturalnom restitucijom.¹⁹⁰

7.1.1. Novčana restitucija

Novčana restitucija predstavlja obvezu davanja „odgovarajuće novčane naknade“ u slučajevima kada nije moguće vratiti drugoj strani ono što je primljeno na temelju ništetnog ugovora ili se narav onoga što je ispunjeno protivi vraćanju.¹⁹¹ Primjerice, vraćanje neće biti moguće ako je vjerovnik obveze naturalne restitucije dao dužniku određenu stvar koja je potrošena ili propala. Također, ono neće biti moguće niti u slučajevima kada je dužnik otuđio stvar, a treći je tu stvar u dobroj vjeri stekao te ako je dužnik predmet izvršene činidbe preinačio ili je stvar koja je predmet izvršene činidbe prirasla nekoj drugoj stvari. Nadalje, narav onoga što je ispunjeno protivi se vraćanju u slučajevima kad je vjerovnik izvršio činidbu koja predstavlja funkciju rada ili se radi o činidbi propuštanja ili trpljenja.¹⁹² „Odgovarajuća novčana naknada“ određuje se prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke, ako zakonom nije drugačije propisano. Ovdje se misli na vrijeme donošenja sudske odluke o zahtjevu za novčanom restitucijom, a ne na vrijeme donošenja odluke o ništetnosti ugovora.¹⁹³ Naime, obveza naturalne restitucije *ex lege* se pretvara u obvezu novčane restitucije. Bitno je naglasiti da „odgovarajuća novčana naknada“ koja se daje ne predstavlja naknadu štete, nego naknadu vrijednosti predmeta izvršenih činidbi a čije vraćanje nije moguće.¹⁹⁴ Za nastanak obveze, irelevantnost krivnje, savjesnosti i nesavjesnosti stranaka te zastaru vrijede ista pravila kao i za naturalnu restituciju.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Tot I., o.c., str. 674.

¹⁹¹ Tot I., o.c., str. 676.

¹⁹² Tot, I., o.c., str. 677.

¹⁹³ Tot, I., o.c., str. 676.

¹⁹⁴ Tot, I., o.c., str. 675.

¹⁹⁵ Tot, I., o.c., str. 676.

7.2. Odgovornost za štetu

Uz restituciju, i odgovornost za štetu predstavlja pravnu posljedicu ništetnosti ugovora. Za štetu je odgovorna ona osoba koja je kriva za sklapanje posla koji je ništetan. Za razliku od restitucije, kod odgovornosti za štetu uzima se u obzir činjenica savjesnosti. Naime, ako je strana kojoj je šteta nanesena znala ili prema okolnostima morala znati za postojanje uzroka ništetnosti, druga strana neće biti dužna naknaditi štetu.¹⁹⁶ Dakle, da bi se zahtjev za naknadom štete mogao ostvariti, potrebno je da se kumulativno ispune slijedeće pretpostavke: krivnja jedne strane za sklapanje ništetnog ugovora, postojanje uzročne veze (*cause*) između sklopljenog ugovora i štete te činjenica da strana koja je oštećena nije znala niti morala znati za ništetnost konkretnog ugovora. Naime, ako se činjenica savjesnosti ili nesavjesnosti nalazi na strani obje ugovorne strane ili uzročna veza između ništetnog ugovora i štete ne postoji, nema odgovornosti za štetu. Valja napomenuti da zahtjev za naknadu štete nema svoj temelj u ugovoru, nego na građanskom deliktu. Dakle, ne radi se o povredi ugovora, nego o građanskom deliktu. Razlog je tomu taj što se, s obzirom na ništetnost, uzima da ugovor nije ni postojao.¹⁹⁷

Zahtjev za naknadom štete koja je u uzročnoj vezi s ništetnim ugovorom u praksi je vrlo rijedak, dok zahtjev za restitucijom uglavnom prevladava. Razlog je tomu taj što će se u rijetkim slučajevima ispuniti pretpostavke isključive krivnje i savjesnosti odnosno nesavjesnosti samo jedne ugovorne strane.¹⁹⁸

8. ISTICANJE NIŠTETNOSTI

Pravo na isticanje ništetnosti neograničeno je i po pitanju ovlaštenika na isticanje i po pitanju vremenskog roka za isticanje. Naime, na ništetnost sud pazi po službenoj dužnosti te se na nju može pozivati svaka zainteresirana osoba.¹⁹⁹ Zainteresiranim osobama smatraju se stranke predmetnog ugovora, njihovi vjerovnici i univerzalni pravni slijednici ali i svaka treća osoba koja ima pravni interes za utvrđenje ugovora ništetnim. Također, zainteresiranim osobama smatraju se i državna tijela koja štite određene javne interese, a u Zakonu o obveznim odnosima posebno se naglašava i uloga državnog odvjetnika koji mora imati pravni interes za utvrđivanjem ugovora ništetnim. Za razliku od prava na povrat onoga što je dano u izvršenju

¹⁹⁶ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 151.

¹⁹⁷ Momčinović H., o.c., str. 19.

¹⁹⁸ Jug J., o.c., str. 778.

¹⁹⁹ Klarić P., Vedriš M., o.c., str. 152.

ništetnog ugovora, pravo isticanja ništetnosti ima svaka ugovorna strana, bez obzira na to je li ona u trenutku sklapanja tog ugovora znala ili je morala znati za razloge ništetnosti ugovora. Sud na ništetnost pazi po služenoj dužnosti, što znači da nije potrebno čekati da stranke ugovora ili druga zainteresirana osoba podnesu zahtjev za utvrđenje ugovora ništetnim. To su situacije kada se vodi neki spor u kojemu predmet spora nije utvrđivanje ništetnosti, nego zahtjev na ispunjenje određenog ugovora. U tom će slučaju odlučivanje o ništetnosti ugovora predstavljati prethodno pravno pitanje na temelju kojeg će sud donijeti odluku o osnovanosti tužbenog zahtjeva na ispunjenje ugovora. Međutim, u onim situacijama u kojima se ne vodi spor, ništetnost ugovora može se isticati u tužbi, protutužbi i stavljanjem prigovora u parnici povodom tužbe odnosno protutužbe.²⁰⁰ S obzirom na to da ništetnost nastupa po samom zakonu, i to *ex tunc* (od samog trenutka sklapanja pravnog posla), odluka suda je utvrđujuća odnosno deklaratorna.²⁰¹

²⁰⁰ Pavlović M., o.c., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/nevaljanost-pravnog-posla-odnosno-ugovora-i-pravne-posljedice-nevaljanosti>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

²⁰¹ Jerković D., Tužbeni zahtjev u slučaju ništetnosti i pobožnosti, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse: građansko, trgovačko, radno i procesno pravo u praksi: godišnjak 16, 2009., str. 674.

9. ZAKLJUČAK

U ovom smo radu prikazali pojam ništetnosti pravnih poslova u kontekstu nevaljanosti te napravili usporedbu s pobožnim pravnim poslovima. Naveli smo koji su to uzroci ništetnosti, objasnili pojmove konvalidacije, konverzije, djelomične ništetnosti te objasnili koje su posljedice ništetnosti.

Osnovna je karakteristika ništetnih pravnih poslova da se uzima kao da nisu ni nastali. Bez obzira na to oni ipak mogu konvalidirati ako su kumulativno ispunjene dvije pretpostavke. Prva je pretpostavka da je uzrok ništetnosti zabrana manjeg značenja koja postoji u trenutku sklapanja ugovora, a druga da ugovor mora biti ispunjen u cijelosti. Pravo na isticanje ništetnosti neograničeno je i po pitanju ovlaštenika na isticanje i po pitanju vremenskog roka za isticanje. Naime, na ništetnost sud pazi po službenoj dužnosti i na nju se može pozivati svaka zainteresirana osoba. Razlog ovakvom zakonskom uređenju upravo je taj što se ništetnošću ponajviše štiti upravo javni interes, za razliku od pobožnosti kojom se u većoj mjeri štiti privatni interes. S obzirom na to da ništetnost nastupa po samom zakonu (*ex tunc*), odluka suda o ništetnosti bit će deklaratorna, odnosno utvrđujuća. Kad govorimo o posljedicama ništetnosti mislimo na nenamjeravane pravne učinke odnosno na prava, dužnosti i odgovornosti stranaka ugovora kao i ovlaštenja suda u vezi s ostvarivanjem tih prava i dužnosti. To su obveza restitucije, odnosno povrata u prijašnje stanje (*restitutio in integrum*) i odgovornost za štetu. Kod povrata u prijašnje stanje svaka ugovorna strana dužna je drugoj vratiti sve ono što je primila na osnovi predmetnog ugovora, a ako taj povrat nije moguć daje se novčana naknada koja se određuje u skladu s cijenama u trenutku donošenja sudske odluke. Kod odgovornosti za štetu uzima se da je odgovorna ona osoba koja je kriva za sklapanje posla koji je ništetan. Za razliku od restitucije, kod odgovornosti za štetu uzima se u obzir činjenica savjesnosti ugovornih strana, pa tako ugovorna strana neće biti dužna naknaditi štetu ako je strana kojoj je šteta nanesena znala ili prema okolnostima morala znati za postojanje uzroka ništetnosti. Također, da bi se zahtjev za naknadu štete ostvario potrebno je da se kumulativno ispune slijedeće pretpostavke: krivnja jedne strane za sklapanje ništetnog ugovora, postojanje uzročne veze (*cause*) između sklopljenog ugovora i štete te činjenica da strana koja je oštećena nije znala niti morala znati za ništetnost konkretnog ugovora.

10. LITERATURA

1. Čuveljak J., Mane volje, Hrvatska pravna revija, God. 2., 2002., br. 1.
2. Jerković D., Tužbeni zahtjev u slučaju ništetnosti i poboynosti, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse: građansko, trgovačko, radno i procesno pravo u praksi: God 16, 2009.
3. Jug J., Ništetnost ugovora - posljedice, zastara i druga sporna pitanja, Pravo u gospodarstvu, God. 56., 2017., br. 5.
4. Klarić P., Vedriš M., Građansko pravo, Narodne novine (2014.)
5. Ljubić D., Kaznenopravno uređenje lihvarskog (zelenaškog) ugovora, Policija i sigurnost, God. 31., 2022., br. 3.
6. Momčinović H. Nevaljanost ugovora - Ništetni i poboyni ugovori prema Zakonu o obveznim odnosima, Hrvatska pravna revija, 2015., br. 2.
7. Rodin M., Protivnost moralu (contra bonos mores) kao razlog nevaljanosti ugovora, Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta u Rijeci, God. 34., 2013., br. 2.
8. Sokić K., Uzelac J., Imovinskopravni položaj osoba lišenih poslovne sposobnosti, Financije i pravo, God. 6., 2018., br. 2.
9. Šernhorst N., Otklanjanje posljedica zelenaškog ugovora, Pravo i porezi, Dod. 24., 2015., br. 3.
10. Tot, I., Pravne posljedice nevaljanosti trajnoga ugovora, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 40., 2019., br. 2.

Pravni izvori

1. Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22)
2. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, Narodne novine, Međunarodni ugovori, 6/2007, 3/2008, 5/2008
3. Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23)
4. Ustav Republike Hrvatske (NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14)
5. Zakon o obveznim odnosima (NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22)
6. Zakon o zaštiti potrošača (NN 19/22, 59/23)

Poveznice s interneta

1. Baretić M., Maganić A., Otvorena pitanja o restitucijskim zahtjevima iz ništetnih pravnih poslova nakon pravnog shvaćanja vrhovnog suda

<https://informator.hr/strucni-clanci/otvorena-pitanja-o-restitucijskim-zahtjevima-iz-nistetnih-pravnih-poslova-nakon-pravnog-shvacanja-vrhovnog-suda-rh>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

2. Pavlović M., Nevaljanost pravnog posla, odnosno ugovora i pravne posljedice nevaljanosti

<https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/nevaljanost-pravnog-posla-odnosno-ugovora-i-pravne-posljedice-nevaljanosti>, posljednji put pristupljeno: 11.07.2023.

3. Pavlović M., Oblici očitovanja volje u sklapanju pravnih poslova

<https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/oblici-ocitovanja-volje-u-sklapanju-pravnih-poslova>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

4. Pavlović M., Konvalidacija ugovora sklopljenih u zahtijevanoj pisanoj formi

<https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/konvalidacija-ugovora-nesklopljenih-u-zahtijevanoj-pisanoj-formi>, posljednji put pristupljeno: 16.07.2023.

5. Slakoper Z., Nevaljanost ugovora, sloboda ugovaranja i zaštita javnog poretka

<https://informator.hr/strucniclanci/4082?Hls=Nevaljanost%2520ugovora%3A%3A%3Anevaljanost%2520ugovora%3A%3A%3Anevaljanosti%2520ugovora>, posljednji put pristupljeno: 11.07.2023.

11. SUDSKA PRAKSA

1. Sudska odluka - Vts, Pž-652/87 od 27. X. 1987., PSP-31/133, preuzeto: Momčinović H., o.c., str. 14.
2. Sudska odluka - Žs Rijeka, Gž-1629/01 od 16. I. 2002., Izbor 1/04-24, preuzeto: Momčinović H., o.c., str. 14.
3. Sudska odluka - Žs Koprivnica, Gž-1017/03 od 4. IX. 2003., ING PSP 04-1/str. 21., preuzeto: Momčinović H., o.c., str. 14.
4. Sudska odluka - Vs, Rev-1411/99 od 9. VII. 2002., Izbor 2702-167., preuzeto: Momčinović H., o.c., str. 16.
5. Sudska odluka - Vs, Rev-341/02 od 4. IX. 2002., Izbor 1/03-26., preuzeto: Momčinović H., o.c., str. 11.

6. Sudska odluka - VSRH Rev-1780/98-2, preuzeto s: <https://www.iusinfo.hr/sudska-praksa/VSRH1998RevB1780A2>, posljednji put pristupljeno: 11.07.2023.
7. Sudska odluka - Vs, Rev-902/00 od 17. I. 2001., ING PSP 02-/str. 51., preuzeto: Momčinović H., o.c., str. 11.